

MALİ ÖZGÜRLÜK : AVRUPA BÖLGESİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

Melek Akdoğan Gedik*

ÖZ

Maliye politikası araçları, uluslararası rekabet ve finansal kriz ortamında iktisadi hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Ülkeler, değişen iktisadi koşullara bağlı olarak uyguladıkları mali politikalarda bir takım esneklikler sağlamışlardır. Devlet tarafından uygulanan vergi yükünün ölçülmesi olarak da ifade edilen mali özgürlük kavramı, büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, mülkiyet hakları, yolsuzluk, kamu-özel sektör ortaklığı gibi birçok iktisadi gösterge açısından da önem arz etmektedir. Çalışmamızda Avrupa Bölgesi mali özgürlük derecelendirmesi, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeler için iki ana başlık altında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Avrupa bölgesi mali özgürlük düzeyinde, dünya ortalamasının gerisinde kalmakla birlikte, refah devleti olmanın maliyetine dayalı olarak önemli ölçüde azalma gözlenmektedir. Birlik üyesi ülkelerin mali olarak daha bağımlı ülkeler olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mali Özgürlük, Avrupa

Jel Kodları: H0,N94

FISCAL FREEDOM : AN ASSESSMENT FOR THE EUROPEAN REGION

ABSTRACT

Fiscal policy instruments have an important role in achieving economic goals in international competition and financial crisis environment. Depending on changing economic conditions, countries have provided flexibility for a set of fiscal policies that they are implementing. Fiscal freedom which can also be stated as the measurement of tax burden imposed by the government is also important in terms of economic indicators such as growth, direct foreign investments, property rights, corruption, private and public sector efficiency. In our study, European Region fiscal freedom ratings evaluated under two main topics for European Union Member and European Union Non-Member States. Fiscal Freedom level of European Region, although remain below world average, significant reduction have been observed based on being welfare state. It could be said that member states of union are more dependent in fiscal terms.

Keywords : Fiscal Freedom,Europe

Jel Codes: H0,N94

---

* Yrd.Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F Maliye Bölümü, makdogan@cu.edu.tr

GİRİŞ

Ülkelerin iktisadi hedeflerini sağlayabilmeleri için kullandıkları para ve maliye politikaları dönüşen dünya ekonomisi içerisinde değişime uğramaktadır. Ülkeler artan uluslar arası rekabet koşullarında makro iktisadi hedefleri yakalayabilmek için, finansal serbesti sağlamaya yönelik bir dizin uygulamalara gitmektedir. Diğer yandan, hareketli uluslar arası piyasalar ülke ekonomilerini etkileşim halinde tutarak olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etkilerin de oluşmasına neden olabilmektedir. Kriz ortamının olduğu durumlarda yoğun olarak mali serbestlikler sağlanarak ülke ekonomileri yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle de maliye politikası araçlarına ağırlıklı olarak başvurulmaktadır. Bunun sonucu olarak, mali özgürlük olgusu son yıllarda yaşanan iktisadi koşullara dayalı olarak önem arz eden bir konu haline gelmiştir.

Devlet tarafından uygulanan vergi yükünün değerlendirildiği mali özgürlük değerlendirmesi ülkeler arası mukayeselerde önem arz etmektedir. Böylelikle ülkeler vergi politikalarına ilişkin düzenlemelerde mali özgürlük sıralamalarını göz önünde bulundurma gayreti içerisinde olabileceklerdir.

Çalışmada Avrupa Bölgesinde yer alan ülkeler için mali özgürlük sıralamaları, Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler ve birlik üyesi olmayan ülkeler olmak üzere iki ayrı sınıflandırmaya tabii tutularak incelenmeye çalışılacaktır.

Bu amaçla, çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mali özgürlük kavramı hakkında detaylı bilgi verilerek, kamu-özel sektör etkinlik ayrımı büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, mülkiyet hakları, yolsuzluk, şeffaflık gibi birçok iktisadi göstergeler ile olan ilişkisine dair bilgi verilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde mali özgürlük endeksi hesaplaması, üçüncü bölümde Avrupa ülkeleri mali özgürlük değerlendirmesi yer almaktadır. Dördüncü bölümde Türkiye ekonomisi mali özgürlük göstergesi yorumlanmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmamıza ilişkin genel değerlendirme yer almaktadır.

1. MALİ ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

Heritage Vakfı ve Wall Street Dergisinin (2011:22) her yıl yayınlamış olduğu iktisadi özgürlük endeksinde mali özgürlük, birey ve kurumların gelir ve servetlerini kendi faydalarına kullanabilmelerine devlet tarafından izin verilmesinin doğrudan ölçümü olarak tanımlanmaktadır. Mali özgürlük, devlet tarafından uygulanan vergi yükünün ölçülmesi şeklinde de ifade edilmektedir. Kişisel ve kurumsal gelir üzerindeki dolaysız vergi yükünü, vergi gelirlerinin GSYİH'ya olan oranı şeklinde genel bir ifadeyi de içermektedir.

Mali Özgürlük endeksinde vergilemeye ilişkin göstergeler yer almakla birlikte tek başına yeterli olmayabilir. Daha detaylı çalışmalar için, kamu gelirlerinin yanı sıra kamu harcamaları, bütçe açıkları ve kamu borç stokları gibi göstergeler de mali özgürlük endeksi hesaplamalarına dahil edilebilir.

Mali özgürlük birçok nedenle önem arz etmektedir. Mali özgürlük ölçümü vergileme aracılığıyla, kamu-özel sektör etkinlik ayrımı büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, mülkiyet hakları, yolsuzluk, şeffaflık gibi birçok iktisadi göstergeler ile de etkileşim içerisinde.

Mali özgürlük söz konusu ise özel sektör kamu sektörüne göre daha etkin faaliyette bulunur. Özel sektör iktisadi faaliyete ne kadar dahil edilirse görece olarak etkin olmayan kamu sektörü daha az rol alacaktır. Diğer tüm koşullar eşit olmak üzere, daha yüksek mali özgürlük

derecesine sahip olan ülkeler daha etkin faaliyette bulunmakta ve bu üstünlüklerine bağlı olarak daha yüksek büyüme oranına sahip olmaktadır. Mali özgürlük derecesi yüksek olan ülkeler daha etkin çalışmaktadırlar. (McGee, 2008:93) Aynı zamanda mülkiyet hakları ile ilgili de sorun mevcuttur. Vergileme zorunlu olarak mülkiyet edinmektir. Gönüllülük söz konusu değildir. Gerçekte, bazı seçilmiş gönüllüler grubu vergilemenin esas doğasını bozmayacak şekilde miktarı ve hangi grupların veya bireylerin vergi politikası hedefine girdiğini belirlerler (McGee, 2008:93) . Vergileme aracılığıyla mülkiyet haklarına getirilen serbesti dolaylı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları, iktisadi büyümeve iktisadi özgürlükdüzeyini de etkilemektedir (Scharf ve Perroni,2007,Scheineder, 2005,Park ve Ginarte,1997).

Bireyin üstlendiği marjinal vergi oranı gerçekte, devletin bir sonraki birim faaliyetinden düştüğü karı ifade etmektedir. Vergi sonrası geriye kalan miktar bireyin çalışması sonucunda gerçek kazanımını ifade etmektedir. Devlet ne kadar çok kesintide bulunursa bireyin kullanılabilir geliri o kadar azalacaktır, böylelikle çalışma güdüsü de azalmış olacaktır. Yüksek vergi oranları, bireylerin veya firmaların piyasada yer almalarını etkileyerek çalışma ve yatırım arzularını azaltmaktadır. Devlet vergileme aracılığıyla iktisadi faaliyetler üzerinde mali yük oluşmasına neden olabilir ancak, kamu hizmetlerinin borçlanma ile gerçekleştirildiği varsayıldığında vergiler borç finansmanında da kullanılabilir. Gelir ve kurumlar vergisi oranları iktisadiözgürlük için önem arz etse dahi vergi yükünün kapsamlı bir ölçütü değildir. Hükümet ücret, satış, tüketim, KDV ve gümrük vergileri gibi birçok dolaylı vergi uygulamaktadır. İktisadi özgürlük endeksinde, tüm bu vergilerin neden olduğu yük toplam vergi gelirlerinin GSYİH'ye oranı şeklinde ifade edilmektedir (Index of EconomicFreedom, 2011:22).

Vergi teorisinde, adaletin sağlanması amacıyla artan oranlı vergilerin düz oranlı vergilere göre daha etkin olduğu düşüncesi hakimdir. Ancak 1980'li yıllardan itibaren Fonksiyonel Maliye anlayışının terk edilmeye başlanması ile birlikte, düz oranlı vergilerin adaleti sağlama konusunda daha etkin olduğu düşüncesi savunulmaya başlanmıştır. Düz oranlı vergiler,mükellef ve vergi idaresi açısından uygulama kolaylığı sağlama vergi rekabetinin etkileri ile mücadele edebilmesi yönleri üstünlükler sağlasa da mükellefleri subjektifleştirme yetisinden uzak olması nedeniyle eleştiriye maruz kalmıştır.Uygun bir vergi sisteminin oluşturulabilmesi için gelir vergisi tarifelerinin yeniden düzenlenmesi, düz oranlı tarife uygulamalarının başlatılması önerilmekle birlikte, etkin bir uygulamanın hayata geçirilmesi için artan oranlı vergi tarifesinde düşük bir orandan başlayan, belirli miktardaki gelirler için en az geçim indirimi uygulamasına sahip , enflasyon oranına göre düzenlenmiş vergi dilimleri içeren, uzunluk ve yükseklik farkı gelişmiş ülkeler standartlarında olan vergi tarifeleri ile etkinliğin sağlanabileceği savunulmaktadır.(Orkunoğlu,2008:3, Edizdoğan ve Çetinkaya,2010:119-121). Böylelikle, vergi uygulamalarında en az geçim indirimi sağlayan,vergi dilimlerinde enflasyonun etkilerinin azaltıldığı, vergi uzunluk ve yükseklik farklarının düzenlendiği ülkelerin mali özgürlük puanlarında da iyileşme gözlenebilir.

Küreselleşme ile birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine kazandırmak amacıyla ülkeler arasında kıyasıya bir rekabet söz konusu olmaya başlamıştır. Vergiler, rekabet ortamında kullanılan politika araçlarının başında yer almaktadırlar.Mali özgürlükderecesi ve sermaye yatırımını cezbetmek arasındaki etkileşim önem arz etmektedir. Yabancı ve yerli yatırımcıya karşı olan ülkeler sermayeyi çekmek konusunda güçlüklük yaşayacaklardır. Yüksek kamu harcamalarına ve yüksek vergi oranlarına sahip ülkeler, yatırım yeri olarak daha az cazip konuma sahiptirler. (McGee, 2008:94,Hines,1996,1997,Auerbach ve Hasset,1993).Slemrod(1989), Cummins ve Hubbard (1995),Mooij ve Ederveen (2003),Swenson

(2001) , Benassy-Quere, Fontagne ve Lahreche-Revil (2001), Altshuler, Grubert ve Newlon (2001)'in çalışmaları doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve vergileme ilişkisini inceleyen ampirik çalışmaların bazılarıdır.

Bu konu özellikle iktisadi büyümelerini gerçekleştirmelerinde sermayeye ihtiyaç duyduklarından geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler hedefledikleri büyüme oranına ulaşabilmek için sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Vergiler, sermaye oluşumu, işgücü arzı, yatırım talebi, verimlilik artışını etkileyerek büyüme oranlarını etkilemektedir (McGee, 2008:94,Engen ve Skinner,1996, Johansson vd. ,2008, Kneller vd. 1999, Myles, 2000, Arnold,2008).

Mali özgürlük düzeyi ve yolsuzluk arasında da dolaylı bir ilişki söz konusudur. Daha önce ki paragrafta da bahsedildiği üzere vergileme, yabancı sermaye yatırımları ve büyüme arasında kuvvetli bir etkileşim söz konusudur. Yolsuzluk çoğu ekonomi için vergilemeden daha çok bozucu etkiye sahip olabilmektedir.Daha çok siyasi, mali ve iktisadiözgürlük ortamının mevcut olduğu ekonomiler daha temiz bir toplum oluşturabilme sansına sahiptirler(Shang-Jin,2000, Iman ve Jakobs ,2007, Fisman ve Svensson,2000, Shleifer ve Vishny,1993, Goel ve Nelson,2005, Easson ve Thuronyi,1998).

İktisadi özgürlükendeksi 10 ayrı alt kategoriyi içermektedir. Bu kategoriler iş ortamı özgürlüğü, ticari özgürlük, mali özgürlük, kamu harcamaları, parasal özgürlük, yatırım özgürlüğü, finansal mülkiyet hakları, yolsuzluk ve işgücü özgürlüğü başlıkları altında ifade edilmektedir. Çalışmamızın kapsamı gereği mali özgürlük göstergesi Avrupa Bölgesi ülkeler için değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.MALİ ÖZGÜRLÜK ENDEKSİNİN HESAPLANMASI¹

Mali Özgürlük, devlet tarafından uygulanan vergi yükünün bir ölçümüdür. Hem gelir ve kurumlar vergisi çerçevesinde dolaysız, hem de vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payını ifade eden dolaylı bir ölçüm yöntemidir.

Mali Özgürlük ölçülebilir üç bileşenden oluşmaktadır;

- Kişisel gelir üzerindeki en yüksek vergi oranı
- Kurum gelirleri üzerindeki en yüksek vergi oranı
- Toplam vergi gelirleri/GSYİH

Mali özgürlük bileşenlerinin derecelendirilmesinde sayısal değişkenlerin her biri faktörün üçte biri kadar eşit derecede ağırlıklandırılır. Bu eşit derecelendirme üçüncü faktör “0” ağırlığa sahip olsa dahi herhangi bir ülkenin diğer iki faktöre dayalı olarak en yüksek 67 dereceye ulaşmasına imkan verir.

Mali Özgürlük derecesi yüksek vergilemeye bağlı ölçeğe göre azalan getiriye yansıtacak şekilde üssel bir maliyet fonksiyonu ile ifade edilmektedir. Her bir faktör için veri, aşağıdaki denklikteki gibi 100 puan ölçeğe dönüştürülmüştür.

$$\text{Mali Özgürlük}_{ij} = 100 - 200 (\text{Bileşen}_{ij})^2$$

Mali özgürlük, i ülkesinde j faktörü için mali serbestlik derecesini göstermektedir. “100” ölçek puanına dönüştürülen veri beş farklı şekilde gruplandırılarak mali özgürlük ölçüsü

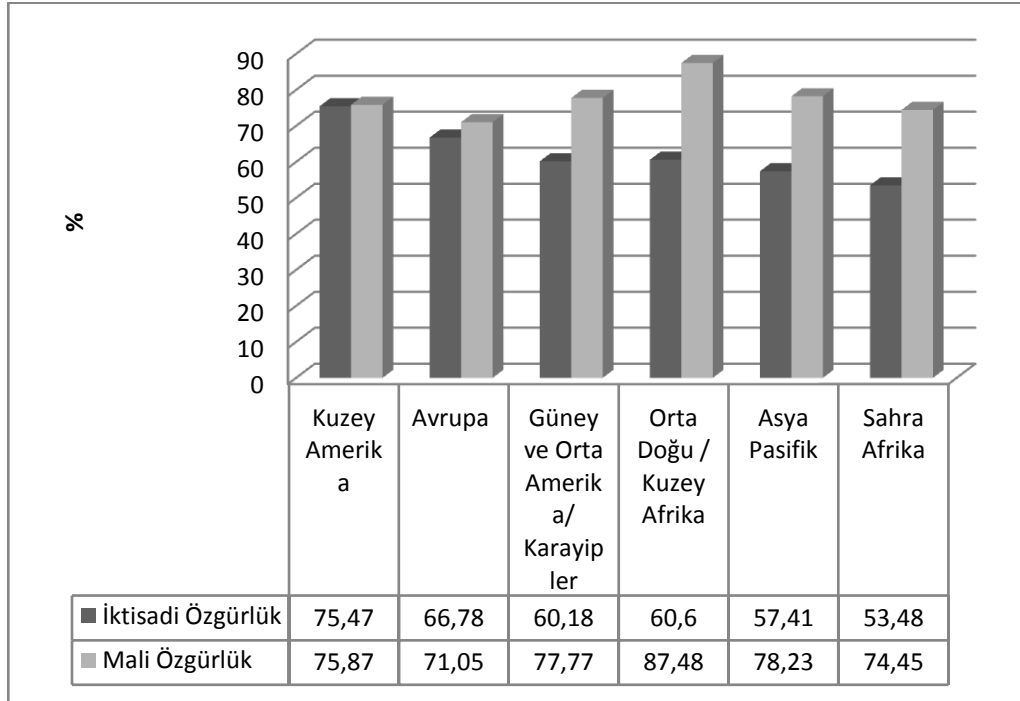
¹Mali Özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki formülasyon Index of Economic Freedom 2011'e dayalı olarak açıklanmıştır.

derecelendirilmiştir. 80-100 aralığında puana sahip ülkeler özgür, 70-79,9 aralığında puana sahip ülkeler çoğunlukla özgür,60-69,9 puana sahip ülkeler orta düzeyde özgür, 50-59,9 puana sahip ülkeler çoğunlukla bağımlı ve 0-49,9 puana sahip ülkeler ise baskı altında olan ülkeler olarak anılmaktadırlar.

3.AVRUPA ÜLKELERİ MALİ ÖZGÜRLÜK DEĞERLENDİRMESİ

Dünya genelinde, küresel iktisadi krizin neden olduğu yavaşlama sonucunda36 ülke bir önceki yıla göre, dolaysız vergi oranlarında reformlar gerçekleştirmiş veya vergi indirimleri uygulamıştır. İngiltere, İzlanda ve Meksika'yı da kapsayan altı ülkede geçici ve kalıcı vergi oranları artışı uygulanmıştır. 2011 yılına ait endekste mali özgürlüğe ilişkin göstergede 0.9 puan iyileşme kaydedilmiştir. Ortalama gelir vergisi oranı % 28.7, ortalama kurumlar vergisi oranı % 24.8 toplam vergi gelirleri /GSYİH % 24.4 olarak gerçekleşmiştir (IEF,2011,sf 26)

Avrupa bölgesi 43 ülkeden oluşmaktadır ve bütün olarak değerlendirildiğinde iktisadi istikrar ve refah içinde olduğu gözlenmektedir. Çoğu ülkede yoğun ve köklü serbest piyasa kurumlarının varlığı, 10 iktisadi özgürlük göstergesinin 7'sinin dünya ortalamasının üzerinde gerçekleşmesine neden olmuştur.

Şekil 1: İktisadi ve Mali Özgürlük Göstergeleri Karşılaştırmalı Dünya Ortalamaları
Kaynak: IEF,2011 verilerinden hareketle tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 1’de Avrupa Bölgesi 2011 yılı ortalama iktisadi özgürlük ve mali özgürlük puanları diğer kıta puanları ile karşılaştırılmıştır. Avrupa Bölgesi, 2011 yılı itibariyle 66,78’lik iktisadi özgürlük puanı ile Kuzey Amerika’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Diğer yandan 71,05’lik mali özgürlük skoru ile en düşük dünya ortalamasına sahiptir. Ortalama iktisadi

özgürlükendeksine göre diğer ülke gruplarına göre en özgür ülkeler Kuzey Amerika'da yer alırken en baskı altındaki ülkeler SubSahra ve Afrika ülkeleridir. Ortalama mali özgürlük endeksine göre en özgür ülkeler Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleridir.

Tablo 1: Avrupa Ülkeleri Vergi Göstergeleri(2011)²

Avrupa Birliğine Üye Bölge Ülkeler				Avrupa Birliğine Üye Olmayan Bölge Ülkeler			
Ülke	Gelir Vergisi Oranı	Kurumlar Vergisi Oranı	Vergi Gelirleri/ GSYİH	Ülke	Gelir Vergisi Oranı	Kurumlar Vergisi Oranı	Vergi Gelirleri/ GSYİH
İrlanda	41	12,5	30,3	İsviçre	11,5	8,5	29,4
Danimarka	51,5	25	49	Gürcistan	20	20	24,9
Lüksemburg	39	21,84	36,5	Norveç	47,8	28	42,1
Estonya	21	21	32,3	Ermenistan	20	20	16,8
Hollanda	52	25,5	39,8	İzlanda	33	18	40,1
İngiltere	50	27	38,9	Makedonya	10	10	28,3
Finlandiya	30,5	26	43,2	Türkiye	35	20	23,5
G.K.R.Y	30	10	39,2	Arnavutluk	10	10	24
Avusturya	50	25	42,9	Karadağ	9	9	30
İsveç	57	26,3	47,9	Hırvatistan	40	20	23,3
Almanya	47,5	15,8	40,6	Sırbistan	15	10	36,3
Letonya	15	15	30,6	B.Hersek	10	10	37,6
Çek Cum.	15	19	36,2	Moldova	18	-	33,4
İspanya	43	30	33,9	Rusya	13	20	34,1
Belçika	50	34	46,5	B.Rusya	12	24	30,4
Slovakya	19	19	29,3	Ukrayna	15	25	37,7
Macaristan	32	19	40,5				
Litvanya	26	15	29,1				
Malta	35	35	36				
Bulgaristan	10	10	33,3				
Romanya	16	16	28,5				
Fransa	40	34,3	44,6				
Slovenya	41	20	37,6				
Polonya	32	19	34,9				
Portekiz	42	26,5	37,7				

² Aksi belirtilmediği taktide uygulanan en yüksek oranlar tabloda yer almaktadır.

İtalya	43	27,5	43,1
Yunanistan	40	24	35,1

Kaynak :Eurostat,2011³ ve IEF,2011 verilerinden hareketle tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1’de Avrupa Bölgesinde yer alan ülkelerin vergi gelirlerine ilişkin göstergeler yer almaktadır. Bölge Avrupa Birliği üyesi ülkeler (27 ülke) ve AB üyesi olmayan ülkeler (16 ülke) olmak üzere iki başlık altında analiz edilmeye çalışılacaktır. İsveç % 57’lik oranla en yüksek, Bulgaristan ise % 10 ile en düşük gelir vergisi uygulayan AB üyesi ülkelerdir. AB üyeliğine dahil olmayan ülkeler arasında Norveç % 47,5 ile en yüksek, Karadağ ise %9’luk oran ile en düşük gelir vergisi uygulayan ülkelerdir. Malta %35’lik oranla en yüksek, Bulgaristan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ise % 10 ile en düşük kurumlar vergisi uygulayan AB üyesi ülkelerdir. Malta %35 ’lik oranla en yüksek, Bulgaristan ve GKRY ise % 10 ile en düşük kurumlar vergisi uygulayan AB üyesi ülkelerdir. AB üyeliğine dahil olmayan ülkeler arasında Norveç % 28 ile en yüksek, İsviçre ise % 8’lik oran ile en düşük kurumlar vergisi uygulayan ülkelerdir. Moldova ekonomisi kurumlar vergisi uygulamayan tek ülkedir. Danimarka % 49’luk oranla en yüksek, Romanya ise % 28,5 ile en düşük vergi gelirleri / GSYİH oranına sahip AB üyesi ülkelerdir. AB üyeliğine dahil olmayan ülkeler arasında Norveç % 42,1 ile en yüksek, Hırvatistan ise % 23,3’lük oran ile en düşük vergi gelirleri / GSYİH oranına sahip ülkelerdir.

Diğer yandan, Estonya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Gürcistan, Ermenistan, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ ve Bosna Hersek tek vergi oranı uygulayan ülkelerdir. Bu ülkeler, geçiş ekonomisi ülkeleri olarak anılmaktadır. Geçiş ekonomilerinde özelleştirme , fiyat serbestisi, kamunun iktisadi faaliyetler üzerindeki ağırlığın azaltılmasının yanı sıra modern bir vergi sistemi oluşturma gayreti önem arz etmektedir. Geçiş ekonomileri için kapsamlı ve oransal olarak düşük vergi uygulamaları önerilmektedir(Gökpınar ve Utkuseven,2007:64-69,Altay,2003:6).Dolaylı ve dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki payı ve vergi yapısı farklılık arz etmektedir. Aynı zamanda, az gelişmiş ekonomilerde verginin payı düşük olmakla birlikte vergi gelirleri artışı ekonominin gelişmesi ile birlikte paralel bir seyir izlemektedir (Ay ve Talaşlı, 2008:135). AB 27 ülkelerinin gelir vergisi ortalaması 35.87, kurumlar vergisi ortalaması 22.19’dur. Diğer yandan, AB üyesi olmayan ülkelerin gelir vergisi ortalaması 19,95, kurumlar vergisi ortalaması ise 15,78’dır. Geçiş ekonomileri gelir ve kurumlar vergisi ortalamaları bu oranların gerisinde seyretmektedir.

Mevcut iktisadi ve finansal karmaşaya rağmen, içlerinde Bulgaristan, Moldova, Sırbistan, Litvanya ve Polonya’nın da bulunduğu reform niyetinde olan 26 ülke vergi indirimleri, düzenleyici çerçevede sadeleştirme, diğer yapısal reformlar ile durumlarında iyileşme yaşamışlardır. Bunun yanında İzlanda, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İngiltere’yi de içeren 16 ülke 2 puandan daha fazla düşüş kaydederek iktisadi özgürlüklerinde önemli tahribat yaşamışlardır.

Avrupa’nın genel iktisadi özgürlük göstergesi refah devleti olmanın maliyetine bağlı olarak, mali özgürlük, kamu harcamaları ve işgücü özgürlüğü puanları önemli ölçüde

³Taxation Trends in European Union , Data for the EU Member States, Iceland and Norway, European Union Taxation and Custom Union

zayıflamıştır. Ağır işgücü düzenlemeleri, hem verimlilik artışının hem de daha dinamik meslek yapısının oluşumu önünde engel oluşturarak, işsizliğe ve iktisadi gelişimin yavaşlamasına neden olmaktadır. Durgun büyüme, borçlanma düzeyini şiddetlendirerek çoğu Avrupa ülkesinde mali açıkları azaltmak için harcamalarının azaltılması yolunu tercihine neden olmuştur. İktisaden dünyanın en özgür 20 ülkesinden 9 ülkesi (İsviçre, İrlanda, Danimarka, Lüksemburg, Estonya, Hollanda, İngiltere, Finlandiya ve GKRY) Avrupa bölgesinde yer almaktadır. Küresel sıralamada 7. sırada yer alan İrlanda, İsviçre'nin gerisinde yer alırken, Danimarka, İngiltere'nin önüne geçerek 8. Sırada yer almaktadır. İngiltere ekonomisi ilk 15'in gerisinde kalarak 16. sırada yer almaktadır. İngiltere ekonomisi 2008 yılından beri küresel finansal ve iktisadi karmaşaya karşı geliştirdiği düzenlemelerle birlikte devlet mülkiyetinde genişlemeler yaşamıştır. Lüksemburg, Estonya, Hollanda, Finlandiya ve GKRY dünya sıralamasında ilk 20'de yer alan ülkedir. Danimarka'nın toplamda puanı bir önceki yıla göre 0.8 puan artış göstermiştir. Yüksek şeffaflık ve düşük yolsuzluk seviyesi ile Danimarka ekonomisi özgür yargı ve etkin düzenleyici rejimi ile gurur duymaktadır. Bulgaristan ve GKRY yatırım, işgücü ve yolsuzluğa bağlı özgürlükleri nedeniyle 2 puanın üzerinde gelişme göstermişlerdir.

43 Avrupa ülkesinin yaklaşık % 80'i 60-80 arasında skor elde ederek orta düzeyde ve çoğunlukla özgür ülke statüsüne ulaşmışlardır. Beyaz Rusya ve Ukrayna 50 puanın altındaki skorları ile baskı altında olan ekonomilerdir.

Tablo 2: Avrupa Bölgesi Ülkelere Ait İktisadi ve Mali Özgürlük Puanları(2011)

Avrupa Birliği Üyesi (AB 27) Ülkeler					Avrupa Birliğine Üye Olmayan Bölge Ülkeler				
Ülke	İktisadi Özgürlük Sıralaması	Mali Özgürlük Sıralaması	İktisadi Özgürlük Puanı	Mali Özgürlük Puanı	Ülke	İktisadi Özgürlük Sıralaması	Mali Özgürlük Sıralaması	İktisadi Özgürlük Puanı	Mali Özgürlük Puanı
İrlanda	2	23	78.7	72.1	İsviçre	1	26	81.9	68.4
Danimarka	3	41	78.6	43.2	Gürcistan	15	5	70.4	87.5
Lüksemburg	4	27	76.2	66.7	Norveç	16	38	70.3	51.6
Estonya	5	17	75.2	80.7	Ermenistan	19	4	69.7	89.2
Hollanda	6	39	74.7	50.6	İzlanda	21	24	68.2	69.8
İngiltere	7	37	74.5	52.0	Makedonya	23	2	66.0	90.0
Finlandiya	8	29	74.0	65.3	Türkiye	30	18	64.2	78.2
GKRY	9	21	73.3	74.6	Arnavutluk	33	1	64.0	92.1
Avusturya	10	40	71.9	50.3	Karadağ	34	3	62.5	89.4
İsveç	11	43	71.9	37.6	Hırvatistan	35	20	61.1	74.6
Almanya	12	34	71.8	58.5	Sırbistan	38	12	58.0	83.6
Letonya	13	8	71.3	86.1	B. Hersek	39	11	57.5	83.9
Çek Cum.	14	16	70.4	81.0	Moldova	40	9	55.7	85.6
İspanya	17	33	70.2	61.0	Rusya	41	14	50.5	82.7
Belçika	18	42	70.2	41.8	B. Rusya	42	13	47.9	83.6
Slovak Cum.	20	10	69.5	84.2	Ukrayna	43	19	45.8	77.3
Macaristan	22	25	66.6	69.7					
Litvanya	24	15	65.8	82.5					
Malta	25	31	65.7	62.5					
Bulgaristan	26	6	64.9	86.9					

Romanya	27	7	64.7	86.8					
Fransa	28	36	64.6	52.3					
Slovenya	29	30	64.6	65.1					
Polonya	31	22	64.1	74.0					
Portekiz	32	32	64.0	61.1					
İtalya	36	35	60.3	55.4					
Yunanistan	37	28	60.3	65.9					

Kaynak:IEF,2011

43 ülke ortalama 71,17 mali özgürlük, 66,01 iktisadi özgürlük puanına sahiptir. İsviçre 81,9'luk iktisadi özgürlük puanı ile birinci sırada yer alırken İrlanda (78,7), Danimarka (78,6), Lüksemburg (76,2) İsviçre'yi takip eden diğer Avrupa ülkeleridir.

Genel iktisadi özgürlük puanına göre İrlanda, AB üyesi ülkeler statüsünde, İsviçre ise üye olmayan ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır. Diğer yandan Ukrayna, Avrupa Bölgesi ülkeleri arasında en düşük iktisadi özgürlük (45,8) puanıyla 43. Sırada yer almaktadır. Yunanistan (60,3) ise birlik üyesi ülkeler arasında en kötü konumdadır. Beyaz Rusya (47,9), Rusya (50,5), Moldova (55,7), Ukrayna'dan sonra iktisadi özgürlük puanları en kötü ülkelerdir. Diğer yandan İtalya (60,3), Portekiz (64,0) ve Polonya (64,1) Yunanistan'ı takip eden en kötü iktisadi özgürlük puanına sahip ülkelerdir.

Mali özgürlük puanları değerlendirildiğinde Arnavutluk (92,1) en özgür Avrupa Bölgesi ülkesiyken, İsveç (37,6) en baskı altındaki ülke konumundadır. Bulgaristan (86,9) en yüksek mali özgürlük puanına sahip Avrupa Birliği üyesi ülkedir. Bulgaristan'ı Romanya (86,8), Letonya (86,1) ve Slovak Cumhuriyeti (84,2) ve Gürcistan (87,5) Arnavutluktan sonra en özgür Avrupa Bölgesi ülkeleridir. İsveç (37,6), Belçika (41,8), Avusturya (50,3), Hollanda (50,6) mali baskı altındaki AB üyesi ülkelerdir

Bölge, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve AB üyesi olmayan ülkeler olmak üzere iki başlık altında analiz edilmeye çalışıldığında, AB üyesi ülkeler ortalama 69,55 iktisadi özgürlük, 64,48 mali özgürlük puanına sahiptir. AB dışı ülkeler ise 62,11 iktisadi özgürlük, 80,47 mali özgürlük puanına sahiptir. Dolayısıyla birlik üyesi ülkelerin iktisaden görece olarak daha özgür ancak mali olarak özgürlükleri daha kısıtlı ülkeler olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliğine üye ülkelerin mali özgürlük puanlarının baskı altında olmasının ardında kurala dayalı maliye politikaları yatmaktadır. Literatürde mali kural tanımlamaları geniş ve dar anlamda iki ana başlık altında toplanmaktadır. Geniş anlamda mali kurallar bütçe uygulamaları ile dar anlamda ise harcama ve gelir politikaları ile ilgilenmektedir. Bütçe açığı borçlanma, kamu harcamaları ve vergi gelirleri gibi mali performansla ilişkin sayısal kısıtlamalar, dar anlamda mali kural sınırlandırmaları arasında değerlendirilmektedir. Diğer yandan, bu kısıtlamaların uygulamaya geçirilebilmesi için geçen davranışsal ve yasal süreç geniş anlamda mali kural tanımlamalarının konusu dahilindedir (Hallerberg vd.2004:14,Kopits ve Symansky,1998:2,Drazen 2002:1).Makro iktisadi istikrarı sağlamak, mali sürdürülebilirlik, maliye politikasının etkinliğini artırmak bütçeleme sürecinden kaynaklanan sorunları azaltmak diğer finansal politikaları desteklemek, olumsuz dışsallıkların oluşumunu ve siyasi popülizmi engellemek mali kurallara ihtiyaç duyulmasının ardında yatan esas nedenler arasında yer almaktadır(Dede,2010:13,Kennedy ve Robins, 2001:3, Kesik ve Baydar,2010:47).

AB üyesi ülkeler parasal birliğe geçişse birlikte para politikaları Avrupa Merkez Bankası, tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Ancak maliye politikaları için benzer bir

uygulama söz konusu değildir. Çoklu maliye politikalarının mevcudiyeti, bütünlüğün ve ortak hedeflerin sağlanmasında zorlukların yaşanmasına neden olabilmektedir. AB üyesi ülkelerde kurula dayalı maliye politikası uygulamaları AB’de Maastricht Antlaşması, Aşırı Açık Prosedürüne ilişkin protokole dayanmaktadır. Diğer yandan, Maastricht Antlaşması ve bu anlaşmanın ekinde yer alan Aşırı Açık Prosedürüne ilişkin protokol, Amsterdam Zirvesi sonrasında kabul edilen İstikrar ve Büyüme Paktı, Konsey Tüzükleri ve İlgili Rehberler ortak mali kuralları düzenleyen temel belgeler olarak anılmaktadır. Alınan kararlar doğrultusunda üye ülkeler, kamu açıklarını kontrol altında tutmalıdırlar. Genel bütçe açığının GSYİH içerisindeki payı % 3’ün altında olması ve genel devlet brüt borç stoğunun GSYİH’ya oranının % 60’ı aşmaması Avrupa Komisyonunun borç stoğunu takipte kullandığı diğer göstergelerdir. Üye ülkeler her yıl orta vadeli bütçe stratejilerini düzenli olarak orta vadeli bütçe stratejilerini, istikrara ve yakınsama programlarını komisyona sunmakla yükümlüdürler (Kaya,2009:27-37).

Tablo 3: Mali Özgürlük Puanlarının Seyri

	2011	2009	2007	2005	2003	2001	1999	1997	1995
Avusturya	50,3	49,9	50,3	44,4	45,3	44,2	45,5	46,1	46,3
Belçika	41,8	41,5	44,1	42,1	33,7	33,2	33,5	33,7	
Bulgaristan	86,9	86,2	82,4	80,3	72,4	58,1	68	48,9	46
GKRY	74,6	76,6	79,4	79	70,7	71,4	71,2	71,3	
Çek Cum.	81	80,1	71,3	68,8	67	66,8	58,1	54,7	47,5
Danimarka	43,2	35,4	34,2	33,9	32,6	31,6	30,5	30,5	
Estonya	80,7	81,5	84,5	82,9	80,4	79,6	72,8	71,4	82
Finlandiya	65,3	64,3	63,1	58	54,9	55,6	38,4	54,9	
Fransa	52,3	50,9	46,3	44,8	41,3	33,9	42,4	38,1	60,8
Almanya	58,5	58,5	61,4	58,4	55,7	44,7	38,3	37,8	33,2
Yunanistan	65,9	66,5	62,4	58	57,2	50,9	47,6	54	62,5
Macaristan	69,7	70,6	68,8	67,9	65,6	65,7	62,6	54,4	46,8
İrlanda	72,1	69,2	71,7	72,6	69,4	63	55,9	49,9	49,1
İtalya	55,4	55,8	52,8	49,6	48	47,1	46,9	43,2	43,6
Litvanya	82,5	82,3	83,9	83,6	78,3	75,5	77,1	78	
Letonya	86,1	87,6	86,5	82,8	78,8	71	72,4	75,6	
Lüksemburg	66,7	66,3	65,3	64,3	59,8	52,5	46,5	45,2	
Malta	62,5	63,1	61,1	62,2	63,5	65,7	67,5	68,4	68,2
Polonya	74	69	68,6	68,3	65,6	61,3	53,2	49,5	51
Portekiz	61,1	61,6	62,3	61,7	61,8	61,6	60,6	61	60,5
Romanya	86,8	87	85,9	70,1	69,1	57,6	45	44,3	39,4
Slovakya	84,2	84,1	89,5	81,9	67,5	59,3	53	66,4	57,7
Slovenya	65,1	62,9	54,6	55,6	53,1	52,8	52,4	51,4	

İspanya	61	58,6	55,2	55,4	52,6	53,8	46,5	45,8	45,2
İsveç	37,6	35	33,1	33,7	40,8	33,7	35,4	39,5	44
Hollanda	50,6	50,9	48,8	45,7	44,1	38,4	37,1	34,1	
İngiltere	52	61	62	62,3	60,9	61,7	62,3	61,7	61,3
Arnavutluk	92,1	92,8	87,3	83,3	83,8	79,5	82,9	81,5	81,7
Ermenistan	89,2	90	89,7	89,9	88,9	81,9	80,3	80,7	
Beyaz Rusya	83,6	79,4	81,8	76,2	65,3	66	44,9	38	42
Bosna Hersek	83,9	71,8	74,9	70,1	66,1	67	78,8		
Hırvatistan	74,6	68,7	69,9	59,3	77,6	66,9	68,4	74,4	
Gürcistan	87,5	86,8	91,2	89,9	90,6	90,9	91,3	92	
İzlanda	69,8	76,2	73,5	72,5	69	62,9	60,5	61,6	
Makedonya	90	89,4	85	83,6	80,3				
Moldova	85,6	85,3	85,6	84,5	81,3	54,5	58,5	59	37,3
Karadağ	89,4	89,1			79,8				
Rusya	82,7	78,9	79,5	91,5	90,6	74,7	74,3	77,7	75,5
Sırbistan	83,6	83,2				89,8			
İsviçre	68,4	67,5	67,9	73	80,4	80,1	80,4	77,7	
Türkiye	78,2	73,2	69,1	65,3	64,6	66,9	57	57,3	44,5
Norveç	51,6	50,3	50,6	50,4	50,9	56,7	57,9	58	
Ukrayna	77,3	77	83,6	83	67,1	63,8	63	61,1	61,8

Kaynak:IEF,2011

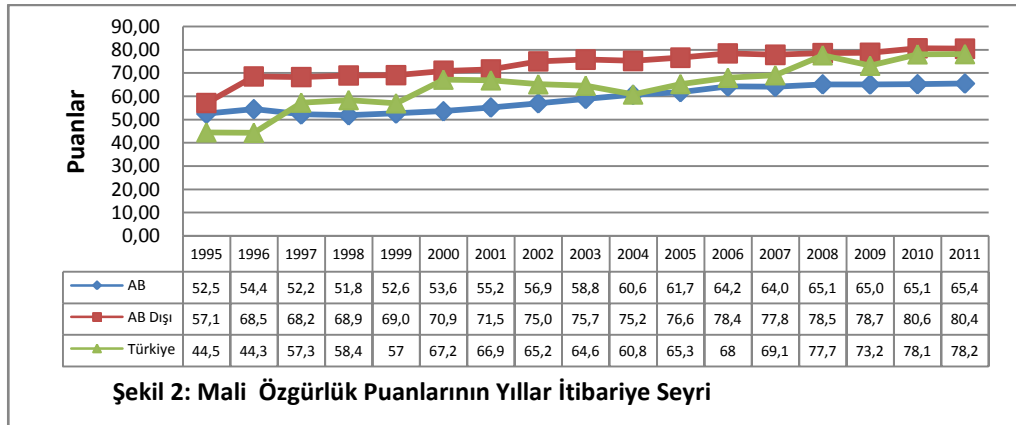
Mali özgürlük puanlarının seyri 1995 -2011 yılları aralığında incelendiğinde farklı bulgulara ulaşılabilmektedir(Bknz.Tablo 3).Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İsveç, Hollanda, İngiltere, Norveç ekonomileri çoğunlukla bağımlı ve baskı altında olan ülke konumunda olan ülkelerdir.Almanya ekonomisi 1969 yılından beri mali kısıtlamalarda bulunmaktadır. Almanya ekonomisi mali açıdan kötüleşme eğilimi göstermektedir. Yüksek harcama düzeyi, bütçe kurallarının eksikliği ve gelir esnekliğinin artan dalgalanmasına dayalı belirsizlik ortamı bu kötüleşmenin arkasında yatan nedenlerdir. Fransa ekonomisi merkezi yönetim için harcama ve gelir kuralı, sosyal güvenlik kesimi için harcama kuralı, yerel yönetimler için bütçe dengesi kuralı uygulayan ülkeler arasında yer alarak mali özgürlük puanını sınırlandırmaktadır.İngiltere ekonomisi, 1990'lı yılların başından itibaren gözlenen kamu açıkları sonucunda 1997 yılından itibaren reform niteliğinde bir takım kararlara alarak uygulamaya koymuştur.1997-2007 yılları aralığında İngiliz hükümeti Altın Kural⁴ uygulamaları başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır.İspanya ekonomisi 2003 yılında uygulamaya koyduğu Bütçe İstikrar Kanunu ile mali disiplini sağlamaya çalışmıştır. 1990'lı yılların sonundan itibaren yapısal bütçe açıkları ve yüksek harcama düzeyi ile baş edemeyen Portekiz ekonomisi 2007

⁴ Altın Kural:Cari harcamalar yerine kamu sermaye yatırımlarının finanse edilmesi amacıyla borçlanmaya izin verilen durum

yılında uygulamaya koyduğu yasal düzenlemeler ile yerel ve bölgesel idareleri için mali kurallar getirmiştir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizi İsveç ekonomisinde mali kural uygulamalarını gündeme getirmiştir. İsveç ekonomisi, mali kural uygulamasının en önemlisi harcama tavanıdır. Diğer yandan 2007 yılında İsveç Mali Politika Konseyi oluşturulmuştur. 1980'li yıllardan itibaren mali disiplinsizlik yaşayan bir diğer ülkede Hollanda ekonomisidir. Hollanda hükümeti merkezi yönetim, sosyal güvenlik işgücü piyasası ve sağlık sektörü harcama tavanı getirerek mali disiplini sağlamaya yönelik bir dizi tedbir almıştır. Belçika ve Danimarka ekonomileri mali disiplini sağlayabilmek için harcama, gelir ve bütçedengesinden oluşan üç temel mali kural uygulamaktadırlar (Dede,2010:72-90, Kaya,2009:44-50).

Romanya (% 42,5) , Bulgaristan (% 38), ve Çek Cumhuriyeti (26,3) mali özgürlük puanlarında en yüksek artış kaydeden, İngiltere (% 9,7), Malta (5,9), ve İsveç (1,9) mali özgürlük puanlarında en çok düşüş kaydeden AB üyesi ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Beyaz Rusya (% 45,6), Moldova (% 2,6) , Türkiye (%2,9) mali özgürlük puanında en yüksek artış kaydeden, İsviçre (9,5) , Norveç (6,4), Gürcistan (4,5) en çok düşüş kaydeden birlik üyesi olmayan ülkelerdir.

Şekil 2'de Avrupa Birliği üyesi ülkeler, birlik üyesi olmaya ülkeler ve Türkiye ekonomisi, 1995- 2011 yılları aralığında mali özgürlük puanlarının seyri yer almaktadır. Birlik üyesi olmayan ülkeler yıllar itibariyle 70-80 aralığında puanlar ile "çoğunlukla özgür", Avrupa Birliğine üye ülkeler ise 50-60 aralığında puanlar ile "çoğunlukla bağımlı" ülke konumunda yer almaktadırlar. Türkiye ekonomisi 90'lı yıllardaki "baskı altında" olan konumunu 2000'li yıllara gelindiğinde "çoğunlukla özgür" ülke konumuna yükseltmeyi başarabilmiştir.

Kaynak :IEF,2011 verilerinden hareketle tarafımızca düzenlenmiştir.

Bir önceki paragrafta adı geçen bazı ülkelerin iktisadi yapılarını incelediğimizde farklılıklar göze çarpmaktadır.⁵ Küresel kriz nedeniyle birçok ekonomide durgunluk gözlenmiştir.

Romanya ekonomisinde küresel krize dayalı yavaşlama söz konusudur. 2008'in sonu itibariyle ekonomi katı iktisadi düzenlemeler maruz kalmıştır. Artan bütçe açıkları hükümeti

⁵Bu kısım 2011 Index of Economic Freedom'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

finansal olarak baskı altında tutmaktadır. Bankacılık sektörünün özelleştirilmesi, kamu sektöründe çalışanların ücretlerinde azalma ve vergi idaresinin yenilenmesi daha önce yapılan reformlardır. Bununla birlikte kamu finansmanının yönetimi ve işgücü piyasasında daha derin reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Romanya ekonomisi görece olarak daha düşük düzeyli vergiye sahiptir.

Bulgaristan geçtiğimiz on yıl boyunca tatmin edici iktisadi reformlar uygulamıştır. Makro iktisadi istikrarı sağlarken gelirin büyümesi ve yoksulluğun azaltılması sürecinde ilerleme kaydetmiştir. Görece olarak etkin düzenleyici çerçeve ile desteklenen rekabetçi vergi oranları ve dışı açık ticaret rejimi girişimci sektörün gelişimine katkıda bulunmuştur. Borç yönetimi ve maliye politikası ile desteklenen Bulgaristan ekonomisi küresel krizden görece olarak daha az etkilenmiştir.

İngiltere hükümeti küresel iktisadi ve finansal krize müdahale ile krizden çıkış yolları aramıştır. Devlet bazı önemli bankaları ulusallaştırmış veya müsadere altına almıştır. Kamu maliyesi belirgin bir şekilde kötüleşmiştir. Sosyal yardımlar yıldıracı bir yük haline gelmiştir. Kamu açığı hızla artmış ve brüt kamu borcu GSYİH'nin % 70'inin üzerine çıkmıştır. Yeni koalisyon hükümeti kamu harcamalarında azalma gibi kamu sektörünü baskılayan, iktisadi kayıpları telafi edecek bir diz önlem almıştır. Orta vadede, güçlü kamu maliyesinin oluşturulması, kısa vadede para politikasını desteklemek için İngiltere ekonomisi 1997 yılından itibaren hükümet yalnızca kamu yatırımlarını finanse etmek için borçlanmakta ve kamu net borç stokunun GSYİH'ya olan oranının %40'ın altında olmasına gayret göstermektedir.(Dede,2010:79).

Malta ekonomisinin girişimci çevresel yapısı dinamik özel sektörün gelişmesine neden olmuştur. Yargı sistemi adil özgür ve etkin yapısıyla mülkiyet haklarının korunmasını sağlar. Finansal piyasası küçük olmasına rağmen rekabete daha açıktır. Finansal sektör, küresel finans kriziyle görece olarak baş edebilmeyi bilmiştir Kurumsal rekabet dikkate değer olsa da Malta ekonomisi iktisadi özgürlüğe ilişkin birçok noktada zayıf bir yapıya sahiptir. Görece olarak yüksek vergi oranları ve kamu harcamaları iktisadi engel teşkil etmektedir. Yolsuzluk ve katı işgücü mevzuatı iş yapma maliyetine eklenmektedir. Altyapı yatırımına odaklanan sınırlı bir teşvik paketi ancak küresel krizin ardından uygulanabilmiştir.

Beyaz Rusya ekonomisi, 10 iktisadi özgürlük kriterinin yalnızca bir kaçında sınırlı bir başarı elde edebilmiştir. İş kurma maliyeti dünya ortalamasına göre oldukça düşüktür. Ortalama tarife düzeyi rekabet edebilir düzeyde olmasına rağmen ticaret kısıtlamaları oldukça fazladır. Orta seviyeli kurumlar vergisi oranı düşük gelir vergisi oranı ile birlikte yüksek mali özgürlük seviyesine neden olmaktadır. Beyaz Rusya ekonomisinin deregülasyona doğru küçük ilerlemelere tabii olsa dahi, daha liberal bir ekonomi politikası yönünde büyük bir değişime gitmek öncelikleri arasında yer almaktadır. Yolsuzluk yaygın olmaya devam etmekle birlikte mülkiyet haklarının uygulanmasındaki etkinsizlik zaman alıcı ve atıl yapısına bağlıdır. Özel sektör devlet müdahalesi parasal, yatırım ve finansal özgürlüğün zayıflamasına neden olmaktadır.

Moldova ekonomisi nispeten daha iyi ticaret ve mali özgürlük puanlarına sahip AB üyesi olmayan ülke konumundadır. Son yıllarda hükümet, şeffaflık ve genel girişimcilik ortamını artırıcı ve düzenleyici bir dizi önlemler uygulamaya koymuştur. Son vergi reformları, vergi rejimini oldukça rekabetçi bir hale getirmiştir. Ancak, ülkenin sağlam makro iktisadi yönetimi ve girişimcilik ortamının tesisi için koşulların oluşturulması sıra dışı bir şekilde

geliştirilmiştir. Büyüme potansiyelinin gerçekleştirilmesi değişen siyasi ortam ve devletin ekonomiyeye müdahale ettiği durumlarda kısıtlanmaktadır. Politik istikrarsızlık maliye politikasının uygulanmasını sektöre uğratmakla birlikte bürokrasinin çoğu alanında önemli yolsuzluklar söz konusudur. Moldova ekonomisinin vergi oranları son yıllarda önemli ölçüde düşürülmüştür.

İsviçre ekonomisinin dış ticaret ve uluslararası yatırıma açık bir yapıya sahip olması dinamik ve esnek bir iktisadi düzeyi sürdürebilmesine imkan vermektedir. Düzenleyici ortam ve ticaret üzerindeki minimal engellerin mevcudiyeti ülkeyi dünyanın en rekabetçi ve yenilikçi ekonomilerinden biri olma özelliğine kavuşturmuştur. Makro iktisadi istikrar ve son derece gelişmiş ve rekabetçi bir finansal sektörün varlığı küresel bir finans merkezi olarak İsviçre'nin bankalarının konumunu daha da güçlendirmektedir. Finansal sektör küresel krizden hızla iyileşerek çıkmasına rağmen İsviçre bankalarının sahip olduğu gizlilik kanunları bu süreçte zarar görmüştür. Esnek işgücü piyasası düzenlemeleri ve yolsuzluğun olmaması girişimciliğin sürmesini sağlamaktadır. Enflasyonist baskılar kontrol altında tutulmaktadır. Siyasi etkiden özgür yargı sistemi, sözleşme uygulamalarını güçlendirmektedir. Vergilendirme, kantonal düzeyde (federal düzeye göre) daha ağırdır.

Modern ve rekabetçi bir yapıya sahip olan Norveç ekonomisi, uzun süredir nispeten yüksek düzeylerde iktisadi özgürlük seviyesini yakalayabilmiştir. Girişimcilik faaliyetleri, yatırım ve finans sektörü yöneten basiretli ve şeffaf düzenlemeler tarafından desteklenmektedir. Küresel ticaret ile birlikte mülkiyet haklarının korunması iktisadi istikrarı desteklemektedir. Norveç ekonomisi, sahip olduğu yüksek düzeyli iş ortamı özgürlüğü, yenilikçi ve esnek ticari ortamın oluşmasını sağlamıştır. Kaydedilen güçlü iktisadi özgürlük, yüksek düzeyli kamu harcamaları ile gölgelenmiştir. Hükümet son yıllarda yüksek maliyetli, refah programlarına odaklanmıştır. Ancak kamu harcamaları hala yüksek seviyelerdedir. Devlet, imalat, telekomünikasyon, hidroelektrik, enerji ve ulaşımda dahil olmak üzere pek çok kilit endüstride mülkiyet sahibidir.

4. TÜRKİYE EKONOMİSİ MALİ ÖZGÜRLÜK DEĞERLENDİRMESİ

Mali yetersizlikler, kırılgan bir finansal sistem ve istikrarı sağlamaya yönelik politikalar 1990 'lı yıllar boyunca Türkiye ekonomisinde dikkat çeken unsurlardır. Mali açıdan yetersizlik, kamu finansmanını zora sokacak şekilde mevcut hükümeti yüksek risk primi ile borçlanmaya yöneltmiştir. Aynı zamanda kamu harcamalarının bütçe dışında kalması şeffaf bir politika oluşturulmasını engelleyerek, yolsuzluğa neden olmuştur. Böylelikle hem iç borç hem de dış borçlanma düzeyi hızla artmıştır. 1990 lı yıllarda gözlenen mali disiplinsizliğin ardından 2000 ve 2001 yıllarında ardı ardına yaşanan krizler Türkiye ekonomisinde acil önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Faiz dışı fazla vererek, dış borçlanma ile iç borç stokunu finanse etmek ve özelleştirme gelirlerini artırmak hedeflenmiştir. Avrupa birliği yakınsama süreci, 2001 yılına ait yüksek düzeydeki bütçe açığı ve toplumun siyasi iktidara oluşturdu baskı mali yönetimin yeniden oluşturulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu dönemde, Uluslararası Para fonu ile yapılan mevcut anlaşma ve 5018 sayılı kanun ile mali disiplini sağlamaya yönelik adımlar atılmıştır. 2007 yılına kadar piyasalarda büyük ölçüde toparlanma, GSMH oranında artış, kamu kesimi borçlanma gereğinde fazla gözlenmiştir. Uzun yıllardan sonra enflasyon ilk kez tek haneli rakamlara düşmüştür. 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte bu göstergeler olumsuz yönde etkilenerek bütçe açığı ve borç stokunun artmasına neden olmuştur. Bir çok AB

üyesi ülkede yaşanan krizlerin ardında yatan bütçe açığı ve borç stoğu sorunu, Türkiye ekonomisi için mali disiplini sağlamak konusunda uyarıcı niteliğe sahiptir (Karakurt ve Akdemir,2010:331,Binay, 2003:258).

Takip eden süreçte, açık ve özgür mali kural uygulamalarına geçilmiştir. 2008-2012 yıllarını kapsayan Maliye Bakanlığına ait stratejide sağlam ve kurallı bir mali yapı oluşturmak gerekliliği vurgulanmıştır.Küresel krizin etkisiyle 2009 yılının Aralık ayında 2010-2012 yıllarını içeren Orta Vadeli Program yayınlanmış, 2010 yılında meclise gönderilen ve 2011 yılında Türk Kamu Mali Yönetiminde yer alacağı kanun ile yasalaştırılmıştır(Civriz,2010:377).

Kamu mali yönetimi alanında elde edilen başarıları sürekli hale getirmek, kamu maliyesi politikalarında uzun dönemli öngörülebilirliği sağlamak, güven ve istikrarı güçlendirmek, artan kredibilite ile birlikte risk priminin düşmesini sağlayarak kamu borçlanma maliyetini azaltmak, kamu açıkları ve borç yükünü sürdürülebilir seviyelerde tutmak, maliye politikasına olan güveni, piyasalar ve kamuoyu nezdinde güçlendirmek, kamu mali yönetiminin modernleştirilmesinde tamamlayıcı rol üstlenmek hedefleri 2010 yılında TBMM'ye gönderilen Mali Kural Kanun Tasarısında yer almaktadır(Aktan,2011:11).

Türkiye ekonomisi son yıllarda daha düzenli ve verimli bir iş ortamına sahip olmaya başlamıştır. Devletin, ekonomideki ağırlıklı olarak mevcudiyetine rağmen özel sektör büyümektedir. 2001 yılında yaşanan banka iflaslarının ardından hükümetin bankacılık sektörüne yönelik ihtiyatlı ve düzenleyici kurtarma operasyonları ile finansal çalkantı nispeten azaltılabilmektedir. Geçici dolaylı vergi indirimlerini de içeren makro iktisadi istikrarı sağlamaya yönelik önlemler büyük ölçüde uygulamadan kaldırılmıştır. Türkiye ekonomisinin sahip olduğu düzenleyici rejim, bazı iyileşmelere rağmen dinamik girişimci faaliyetleri engelleyen ağır bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Türkiye ekonomisi nispeten yüksek gelir vergisi ve daha düşük kurumlar vergisi oranına sahiptir. En yüksek gelir vergisi oranı % 35, en yüksek kurumlar vergisi oranı % 20'dir. 2010 yılında ücret ve maaş gelirleri üzerindeki % 35'lik vergi oranı resmi yayın sürecinin tamamlanmasından sonra % 27'lik oran ile değiştirilmiştir. Uygulamada olan diğer vergi türleri, KDV, emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi, çevre vergisi, vs.dir. GSYİH içinde toplam vergi gelirleri % 23,5 paya sahiptir.1995 yılında 44,5 olan mali özgürlük puanı aşamalı olarak 2011 yılında78,2'ye yükseltilebilmiştir(IEF,2011:409-410).

1995-2010 yılları aralığında AB üyesi ülkelere göre daha özgür, AB üyesi olmayan ülkelere göre daha bağımlı mali politikalara sahip olan Türkiye ekonomisinin 2011 yılı itibarıyla uygulamaya geçen Mali Kural Kanunu ile mali özgürlük puanının düşmesi beklenmektedir.

5.SONUÇ

Üretim ve piyasaların küreselleşmesi ile birlikte dünyada değişen iktisadi koşullar ülkeleri kalkınmaya yönelik adımlar atmaya zorlamaktadır. Değişen iktisadi koşullarla birlikte hükümetler harcama programlarını finanse edebilmek için vergileri artırmanın maliyeti ile karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası ticaret, sermaye hareketi ve iletişim de yaşanan görece kolaylık üretim için herhangi bir yerin seçimini ve vergi yükünün aktarımını kolaylaştırmaktadır. Üretim yerinin tercihi ve vergilendirilebilir iktisadi kapasite bölgeler arası vergi oranlarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Böylelikle hükümetler, yatırım, gelir ve ticari faaliyetler üzerindeki vergi yükünü azaltmak yönünde baskı altındadırlar.

Devlet tarafından vergi yükünün ölçülmesi, birey ve kurumların gelir ve servetlerini kendi faydalarına kullanabilmelerine izin verilmesinin doğrudan ölçümü olarak tanımlanan mali

özgürlük kavramı ülkelerin kalkınma göstergeleri açısından da önem arz etmektedir. Mali özgürlük seviyesinin yüksek olduğu ekonomilerde özel sektör iktisadi faaliyetlerde daha çok rol alabilme şansı yakalayabilecektir. Vergi yüklerinin azaltılması ile birlikte mülkiyet haklarının korunması üzerindeki engeller azaltılabilmektedir. Yüksek vergi oranları aynı zamanda bireylerin çalışma ve yatırım arzularının azalmasına neden olabilmektedir. Uluslar arası vergi rekabeti açısından değerlendirildiğinde ülkeler büyüme hedeflerine ulaşabilmek için ihtiyaç duydukları sermaye düzeyine mali özgürlük puanlarını artırarak ulaşabilirler. Mali özgürlüklerin sağlanması ile birlikte kayıt dışı ekonomi, rüşvet ve yolsuzluk rakamlarının azalması beklenmektedir.

Avrupa Bölgesi 2011 yılı ortalama mali özgürlük puanı diğer kıtaların puanları ile karşılaştırıldığında en düşük dünya ortalamasına sahip olduğu gözlemlenmektedir. 27'si Avrupa Birliği üyesi, 16'sı birlik üyesi olmayan ülkeler olarak iki ana başlık altında incelenmeye çalışılan Avrupa Bölgesinde mali özgürlük, kamu harcamaları ve işgücü özgürlük seviyelerinde refah devleti olmanın maliyetine dayalı olarak önemli ölçüde azalma gözlenmektedir.

Birlik üyesi ülkelerin iktisaden daha bağımsız ancak mali olarak daha bağımlı ülkeler olduğu söylenebilir. Avrupa Birliğine üye ülkelerin mali özgürlük puanlarının baskı altında olmasının ardında kurula dayalı maliye politikası uygulamaları yatmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkelere uygulanan mali kural borç stoğu yönetimine ilişkin sınırlandırmalar getirmektedir.

Mali Özgürlük sıralamasına göre Arnavutluk en özgür Avrupa Bölgesi ülkesiyken İsveç en baskı altındaki ülke konumundadır. Bulgaristan ekonomisi en yüksek mali özgürlük puanına sahip Avrupa Birliği üyesi ülkedir. Norveç, mali özgürlük puanı en baskı altındakibirlik üyesi olmayan Avrupa ülkesidir.

Mali özgürlük puanları 1995-2011 yılları aralığında Avrupa Bölgesinde yer alan ülkelerde artış yönünde ivme kaydetmiştir. Bu ivmenin arkasında küreleşme ile birlikte artan uluslararası iktisadi etkileşimlerin olduğu söylenebilir. Birlik üyesi olmayan ülkeler yıllar itibariyle çoğunlukla bağımsız, Avrupa Birliğine üye ülkeler ise “çoğunlukla özgür” ülke konumunda yer almaktadır. Mali disiplini sağlamaya yönelik adımlarla birlikte Türkiye ekonomisi 2000’li yıllardan önce “baskı altında” olan ülke konumundan günümüze gelindiğinde “çoğunlukla özgür” ülke konumuna yükselmeyi başarabilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can, “Kurumsal Maliye Politikası ve Mali Kurallar (Ekonomi Politikası Yönetiminde Anayasal ve Yasal Mali Kurallar” *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Ocak 2011, Sayı 1 Cilt 25 (2011) Sf 4-13*
- Altay, Asuman , “Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller, Görevleri ve KOBİ’lerin Durumu” Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Maliye Araştırma Merkezi Yayın No:86, Kırkbirinci Seri-Yıl 2002 <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/gecis.pdf>
[Erişim Tarihi Mayıs 2012](#)
- Altshuler, Rosanne, Harry Grubert ve T. Scott. Newlon, “Has US Investment Abroad Become More Sensitive to Tax Rates?” In James R. Hines, Jr. (ed.), *International Taxation and Multinational Activity*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2001
- Arnold, Jens; “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, *OECD Economics Department Working Papers*, No. 643, OECD Publishing, (2008).
- Auerbach, Alan. J. ve Kevin Hassett, “Taxation and Foreign Direct Investment in the United States: A Reconsideration of the Evidence.” In A. Giovannini, R. G. Hubbard and J. Slemrod (eds.), *Studies in International Taxation*. Chicago University Press (1993).
<http://www.nber.org/chapters/c7996.pdf>
- Ay, Hakkı M. ve E. Talaşlı, “Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ve Vergi Yapıları Arasındaki Fark” *Maliye Dergisi* Sayı 154 (2008) SF.135-155
- Benassy-Quere, Agnes, Lionel Fontagne ve Amina Lahreche-Revil, “Tax Competition and Foreign Direct Investment,” Mimeo, CEPII, (2001) Paris
- Binay, Şükrü, “Some Issues in Fiscal Policy and Central Banking: The Case of Turkey”, *BIS Papers*, No: 20, (2003) October, 245-259. <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap20y.pdf>, (Erişim. 16/11/2011).
- Cebula, Richard J. , “The Impact of Property Rights Freedom on Economic Growth: Evidence From OECD Nations “ *International Journal of Economic and Research* ,(2)1(2011), sf.1-10
- Civriz, Mücahit, “Türkiye’de Mali Disiplini Sağlamaya Yönelik Mali Hükümler ve Mali Kural Benzeri Uygulamalar” *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi (C.XIV, S I, 2012)*

Vergi, Harcama, Borçlanma vs.Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar, T.C Maliye Bakanlığı Strateji Gelişme Daire Başkanlığı Strateji Gelişme Daire Başkanlığı Yayın No:408(2010) Sf:347-379

Cummins, Jason G. ve R.GlennHubbard, “TheTaxSensitivty of Foreign Direct InvestmentEvidenceFromFirm Level Panel Data” M.Feldstein ,J.R Hines,R.G.Hubbard (eds.), *TheEffects of Taxation on MultinationalCorporations*Chicago UniversityPress. [http://www.nber.org/books/feld95-2\(1995\)sf.123-152](http://www.nber.org/books/feld95-2(1995)sf.123-152)

Dede, Melek Ercan , “*Anayasal İktisat Perspektifinden Maliye Politikası Kuralları ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulamanın İncelenmesi*” T.C Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mesleki Yeterlilik Tezi, (2010) Ankara

DeMooijRuud A.ve Sjeferderveen,“TaxationandForeign Direct Investment: A Synthesis ofEmpiricalResearch”*InternaionalTaxandPublic Finance*, 10, 6, (2003), pp. 673-693.

Drazen,Allan , “Fiscal Rules From a Political Economy Perspective” *Rules-Based Fiscal Policy in Emerging Market Economies* Oaxaca, Mexico, February 14 – 16,(2002)BasılmamışTebliğ

Easson , Alex ve Victor Thuroyni, “Fiscal Transparency” Tax Law Design and Design and Drafting Vol.2 International Monetary Fund Chapter 21,(1998)

Edizdoğan, NihatveA.Çelikkaya*VergilerinEkonomikAnalizi* ,Dora Yaymevi, Bursa,2010

Engen, Eric.M ve Jonathan, Skinner, “TaxationandEconomicGrowth” *NBER WorkingPaper Series* No:5826,1996

EUROSAT “TaxationTrends in theEuropeanUnion- Data for the EU Member States, Iceland and Norway” European Commission,2011

Fisman, Raymond ve JakobSvenson, “ AreCorruptionandTaxationReallyHarmfultoGrowth?: Firm Level Evidence” *World Bank PolicyResearchWorkingPaper* No:2485,(2010)

GoelRajev K ve Michael A.Nelson, “ EconomicFreedomVersusPoliticalFreedom: Cross-Country Influences on Corruption” *AustralianEconomicPapers* Vol.44 Issue 2 (2005),pp.121-133

Gökbunar, A. Rıza ve A. Utkuseven, “Geçiş Ekonomilerinde Vergi İdaresinin Yeniden Yapılandırılması Üzerine” *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar* Cilt: 44 Sayı: 508 (2007), Sf.64-70

Hallerberg Mark, Rolf Strauch, R., Von Jürgen Hagen, “The Design Of Fiscal Rules and Forms Of Governance In European Union Countries”, *European Central Bank Working Paper Series*, No. 419, Frankfurt, December 2004.

Hines, James. R. “Altered States: Taxes and the Location of Foreign Direct Investment in America,” *American Economic Review* 86, (1996) 1076–1094.

Hines, James. R. “Tax Policy and the Activities of Multinational Corporations.” In A. J. Auerbach (ed.), *Fiscal Policy: Lessons from Economic Research*. Cambridge MA: MIT Press., 1997

Imam, Patrick A ve Davin F. Jacobs, “Effect of Corruption on Tax Revenues in the Middle East” *IMF Working Paper* WP/07/270 (2007)

Index Of Economic Freedom , The Heritage Foundation and Dow Jones Company ve Wall Street Journal, Washington, USA, 2011

Johanson, Asa, Christopher Heady, Jens Arnold, Bert Brys, Laura Vartia, “Taxation and Economic Growth” *OECD Economic Department Working Paper* No: 620, 2008

Karakurt, B. ve , Tekin Akdemir, “Kurallı Maliye Politikası: Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri”, *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran, 2010

Kaya, Fatih, *Mali Kurallar ve Türkiye İncelemesi*, DPT Uzmanlık Tezi, 2010

Kennedy, Suzanne. Ve Janine Robbins, “The Role of Fiscal Rules in Determining Fiscal Performance”, *Department of Finance Working Paper*, 16, Canada. 2003 (Erişim Tarihi : 12.10.2011)

Kesik, Ahmet ve Nergis Bayar, “Uluslararası Uygulamalar Işığında Mali Kurallar ve Mali Disiplin” *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, T.C Maliye Bakanlığı Strateji Gelişme Daire Başkanlığı Yayın No: 408 (2010), Sf: 46-63

- Kneller, Richard. ve Michael F. Bleaney ve Norman Gemmell, "Fiscal Policy and Growth : Evidence From OECD Countries" *Journal of Public Economics* Vol 174 Issue 2 (1999) pp 171-190
- Kopits, George. Ve Steven Symansky), "Fiscal Policy Rules", *IMF Occasional Paper*, Say_:162, 1998
- McGee, W. Robert , "Fiscal Freedom in Transition Economies and the OECD: A Comparative Study" *Taxation and Public Finance in Transition Economies and Developing Economies* Vol.2 (2008) sf.93-118
- Myles, Gareth D., "Taxation and Economic Growth" *Fiscal Studies* Vol.21 No:1(2000) pp:141-168
- Orkunoğlu, Işıl F., " Gelir Vergisi Tarifesinin Unsurları Bakımından Değerlendirmesi" E-Yaklaşım Nisan (2008) Sayı 184
- Park, Walter.G, ve Juan Carlos. Ginarte, "Intellectual Property Rights and Economic Growth" *Contemporary Economic Policy* Vol.15 Issue 3 (1997) Sf.51-61
- Scharf, Kimberly ve Carlo Perroni, "Taxation and Property Rights" University of Warwick Economics Working Paper No: 683, 2007.
- Schneider, P. Higinio, "International Trade, Economic Growth and Intellectual Property Rights: a Panel Data Study of Developed and Developing Economies" *Journal Of Development Economics* 78,(2004) sf.529-547
- Shang-Jin , Wei, "How Taxing is Corruption on International Investors?" *The Review of Economics and Statistics* Vol. 52 No.1, 2000
- Shleifer Andrei ve Robert.W. Vishny, "Corruption" *Quarterly Journal of Economics*, 108; (1993) pp.599-617
- Slemrad, Joel , "Tax Effects on Foreign Direct Investment in the U.S: Evidence From A Cross Country Comparison" NBER Working Paper No.3042,(1989)
- Swenson, Deborah. L., "Transaction Type and the Effect of Taxes on the Distribution of Foreign Direct Investment in the United States." In J. R. Hines (ed.), *International Taxation and Multinational Activity*. University of Chicago Press., 2001